

Beke György két új könyvéről*

Minden történelmi kor, társadalmi forma létrehozza a rá jellemző embereket, emberi sorsokat, egyéniségeket. Azt lehet mondani, hogy a társadalmi fejlődés egy-egy szakaszának megvannak a sajátos egyéniségei, akik nem föltétlenül országos híré személyiségek, sokkal inkább jellemző rájuk, hogy úgy élnek és *úgy képviselik a kort* közöttünk, hogy szinte észre sem vesszük bennük ezt a sajátosságot. De hogy mégse tekintsünk el fölöttük közömbösen, és meglássuk sorsukban a korra jellemzőt, ahhoz az kell, hogy valaki fölhívja rájuk a figyelmünket, észrevegye és megírja azt, ami jellegzetessé avatja őket. Nyilvánvalóan sokan vannak az ilyen emberek, valamennyiüket számba se lehetne venni, de szerencsére akadnak, akiket nem riaszt el a példák sokasága attól, hogy megkíséreljék őket valamilyen szempont szerint összegyűjteni, s felmutatni belőlük azt, ami reánk is tartozik, ami életükből, munkájukból, sorsukból valóban jellemző a társadalomra, amelyben élünk.

Ilyesféle gondolatok között olvastam *Beke György* riportjainak legújabb gyűjteményét, a *Vizek törvényét*. Mert ebben a könyvben nem olyan emberi sorsok vannak összegyűjtve, amelyek lomha, holtágas folyóként energiájukat veszítve kanyarognak valamilyen lapályon, hanem olyanok, amelyek mint az aláfutó vizek „medret ásnak maguknak, és ki is szélesítik a medrüket”.

Nagyon hasznos dolog, ha egy kiadó vállalkozik arra, hogy egy-egy író szerteszét megjelenő írásaiból kötetet ad ki; ha pedig egy romániai kiadó teszi ezt, az a magyarországi olvasónak külön öröm, hiszen az ottani lapokban és folyóiratokban megjelenő riportokat korántsem tudja mindenki figyelemmel kísérni. Márpedig igen fontos, hogy világos ismereteink legyenek a romániai magyarság életéről, hiszen ezáltal nemcsak a magunkról alkotott kép lesz teljesebb, de egy szomszédos ország társadalmi-gazdasági fejlődésével is megismerkedhetünk.

A *Vizek törvényében* összegyűjtött írások három csoportra oszthatók. Ez azonban csak afféle szerkesztői rendezgetés, hiszen sokkal több ezekben a riportokban a közös vonás, mint az elkülönítő. Sajátos közös vonás bennük elsősorban a történeti szemlélet, vagyis az, hogy a szerző minden témát a — közelebb vagy távolabbi — múlttal vet össze, ezzel adja meg a súlyukat, ezáltal válnak kort reprezentálókká, általánosabb érvényűekké. Ez a „módszer”, vagy talán inkább: szemlélet, az első csokorba összefogott riportoknál egyenesen kiindulási alap. Beke saját és mások korábbi írásainak, tudósításainak színhelyeit keresi föl s — mint annak idején az Orbán Balázs nyomában című riportkötetében — abból indít s arra tér vissza, hogy mi változott (s mi nem változott) az évtizedekkel, vagy évszázadokkal korábban rögzített állapothoz képest. *Visszatérni mindig tanulságos* — vallja mindjárt az első riport címében, amikor Brassó város magyar iskoláját látogatja újra, de ugyanígy keresi föl Ipon Asztalos István egy korábbi riportjának hőjét és színhelyét, vagy járja végig Moldvát Dimitrie Cantemir 18. századi leírása nyomán, a hajdani székvárostól a csángó falvakig.

Ez a történelmi „utánkeresés”, amelyről azt mondtam, hogy nemcsak módszer, de szemlélet, sőt mondhatnánk azt is: stílus, a további írások jórészenek is megadja az alaphangját. Szemléletnek is jó, riporteri fogásnak sem utolsó. Annál is inkább, mert Beke az a fajta riporter, aki nem sajnálja a fáradságot, hogy felkutassa és bemutassa a társadalom pozitív jelenségeit, amelyeket azután mint követendő példákat mutathat föl és állíthat mindnyájunk elé. S hogy ez mennyire nem véletlen, azt tanúsítja a szerzőnek az a megfogalmazása, amelyet akár mottóként is tehetnénk egész szociográfiai tevékenysége elé, miszerint: „*Nem lehetünk bölcsebbek az egész társadalomnál. De a társadalom bölcsebb lehet — önismeretében, döntéseiben —, ha*

* *Beke György: Vizek törvénye (Riportok) Dacia Könyvkiadó. Kolozsvár—Napoca, 1977. — Beke György: Istók Péter három napja. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1977.*

a riporter toll tiszta hittel tárja fel és mondja el, amit a riporter szem meglát, a lélek megérez." Ennek a hitnek a jegyében születtek ezek az írások, akár a csik-szeredai varrólányok, vagy a háromszéki ingázók hazaszállingózásáról szólnak, akár a Kolozsvárral ismerkedő szabófalvi csángó emberről.

Mint minden gyűjteményben, ebben is kisebb és nagyobb horderejű témák, ennek megfelelően kisebb és nagyobb lélegzetvételű írások váltogatják egymást. Számomra például a *Szabédi-epizódok* olvasása jelentette a legnagyobb élményt, itt éreztem leginkább, hogy mennyire szükséges a téma emelkedettsége és nagyszerűsége ahhoz, hogy a riporterből „kihozza” tehetsége legjavát. A tragikus sorsú Szabédi Lászlóról az utóbbi időben nagyon keveset olvashattunk, már csak ezért is rendkívül fontos, hogy most ilyen közelről ismerkedhetünk meg életének néhány mozzanatával. De Beke Györgynek ez az írása akkor is kiemelkedő jelentőségű volna, ha fölösen el lennénk látva Szabédi életéről és munkájáról szóló tanulmányokkal, hiszen olyasmiket tudunk meg tőle, amiket más aligha írhatna meg. Nemcsak azért, mert saját személyes élményeit gyűjti össze ebben az esszében, méginkább mert arról olvashatunk, hogy Szabédi cselekedetei, alkalmanként megfogalmazott véleményei miként formálták, alakították a szerző egyéniségét, írói magatartását.

A Vizek törvénye című riportkötet sokféleségében is egységet sugall. Aki elolvassa, közelebb kerül egy olyan világhoz, amelyről alkalmasint hajlamosak vagyunk felületesen véleményt alkotni.

*

Ákárhogy is kerülgetném a témát, meg kell mondanom: Beke György eddigi szépirodalmi tevékenységében — magyarul: regényeiben — mindig éreztem valami olyasfélét, hogy bizony megregényesített szociográfiai tanulmányok ezek; s bármennyire is élveztem a cselekményt, mégis a *tanítást* érzékeltem bennük elsősorban. Így aztán a regények elolvasása után is főként a riporter-szociográfus Beke nőtt a szememben, s nem annyira a regényíró. Mindezt pedig azért fogalmaztam ilyen sarkosan, mert a szerző legújabb regényéről, az *Istók Péter három napja* címűről szeretnék írni, s másként nem tudom érzékeltetni azt az élményt, amit a *regényíró* Beke György felfedezése jelentett számomra. Mert lehet, hogy korábbi regényeinek megítélésénél tévedtem, de hogy ez minden eddiginél különb, azt nyugodt lélekkel állíthatom.

Pedig rendkívül nehéz képletet, bonyolult emberi kapcsolatrendszerrel állított fel a szerző ebben a regényben, bár az is igaz, hogy a helyszín és a légkör számára a legothonosabb. Istók Péter egy Moldvából származott csángó parasztgyerek, aki Kolozsváron elvégezte a mezőgazdasági mérnöki akadémiát, s egy olyan képzeletbeli háromszéki falu termelészövetkezetébe kerül mérnöknek, amelyben nem nehéz fölismerni az író szűkebb szülőhazáját. A székely környezetbe és nem éppen közszerepetnek örvendő beosztásba került csángó agronómus hazulról hozott kisebbrendűségi — vagy legalábbis különvalósági — komplexuma és a kollektivizálás ellenére is a saját, közeli és korábbi történelmi-társadalmi erővonalai által meghatározott életét elő falu „összeeresztése” már önmagában is számtalan pompás, regényíróinak való feszültség forrása lehet. Beke azonban — akár egy matematikus — nem elégszik meg ezzel a képlettel, behozza a harmadik „változót” is, mégpedig a főhős városi, polgári családból származó orvos feleségének a személyében. Ez a hármasság ellenpont már éppen elég bonyolult ahhoz, hogy felszínes megoldásra csábítson, de ahhoz is, hogy az író megmutathassa, mit tud.

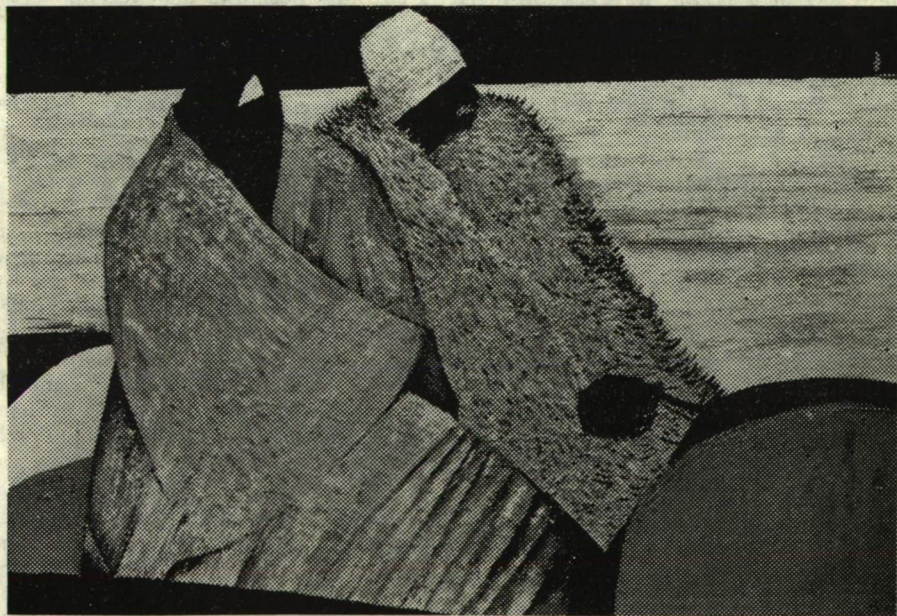
Maga a konfliktus egy látszólag mindennapos szakmai kérdésben való állásfoglalás körül bonyolódik, amely azonban egyre súlyosabb jelképpé nő, s nyomasztó gondként nehezedik Istók Péter szemünk előtt lezajló három napjára. S hogy ezt az apró-cseprő problémát — hová tegyék a gazdaság új istállóíhoz építendő karámkokat — milyen művészi erővel tudta Beke egy ember életének egyik legfontosabb kérdésévé avatni, azt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy olvasása közben éppoly kitalátalansággal borul reánk is az állásfoglalás súlya, mint Istók Péterre. Ez a regény

annival több a korábbiaknál, hogy itt nem csak megértjük a helyzetet és a feszültséget, de éreznünk is kell — főhőssel és szerzővel együtt kínlódva, vergődve — a megoldás pokoli nehézségét. Ennek a varázslatnak pedig nincsen más titka, mint-hogy ebben a regényben Bekének olyan mértékben sikerült azonosulnia a főszereplővel, hogy belülről tudta ábrázolni Istók Péter *többrétű*, sokszor áttételes lelki vívódását, s ezzel az azonosulással tudta elérni, hogy nemcsak hitelesnek érezzük ezt a folyamatot, de olvasóként is bele tudjuk élni magunkat a keserves és mégis fölemelő helyzetbe.

Arról — úgy érzem — nem érdemes hosszabban írnom, hogy Istók Péter lelki tusája mellett milyen nagyszerű erővel ábrázolja a szerző ennek a háromszéki falunak a mindennapi életét, a nagyon is egyénekből álló közösségnek a korlátok és a lehetőségek közti őrlődését, hiszen ez Bekének mindig is erős oldala volt. Markánsan megrajzolt típusai szerencsésen egészülnek ki a hitelességhez föltétlenül szükséges egyéni vonásokkal, s nagyvonalúan, de arányosan vázolja fel háttérként az időt és a teret. Mindez így együtt teszi a regényt figyelemre méltó alkotássá.

Beke György nem akarja meghamisítani az életet, amelyre általában az a jellemző, hogy sohasem oldja meg a problémákat egyértelműen, s főként nem végérvényesen. Istók Péter gondja sem zárul le a könyv utolsó mondatával, mégsem vesztésként marad meg emlékezetünkben. Emberségében és tisztességében megerősödve kerül ki a három napba sűrített, valójában sokkal hosszabb idő alatt lezajló válságból.

HALÁSZ PÉTER

HÉZSÓ FERENC: TÉL